

Donald W. Winnicott

OTROK, DRUŽINA IN SVET ZUNAJ

prevod in spremna beseda: Branko Gradišnik

UMco

UMco, Ljubljana, 2010

Donald W. Winnicott
OTROK, DRUŽINA IN SVET ZUNAJ

THE CHILD, THE FAMILY AND THE OUTSIDE WORLD

Copyright © D. W. Winnicott, 1957, 1964
Published by arrangement with Paterson Marsh Ltd. and The Winnicott Trust

© za Slovenijo UMco, d. d., 2010. Vse pravice pridržane.

Prevod: Branko Gradišnik
Avtor spremne besede: Branko Gradišnik

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Preobrazba
Soustanovitelj knjižne zbirke Preobrazba je dr. Janez Rugelj.

Urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Štruel
Korektura: Branko Gradišnik
Oblikovanje ovitka: Žiga Valetič
Postavitev: Matic Večko
Foto naslovnice: iStockphoto
Tisk: Franci Rožmanec, Potens d. o. o.
Naklada: 400 izvodov, 1. natis
Ljubljana, 2010

Izid knjige je finančno podprla Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

159.922.7
159.922.2

WINNICOTT, Donald Woods, 1896-1971
Otrok, družina in svet zunaj / Donald W. Winnicott ;
prevod in spremna beseda Branko Gradišnik. - Ljubljana :
Umco, 2010. - (Zbirka Preobrazba)

Prevod dela: The child, the family and the outside world

ISBN 978-961-6803-11-3

251632896

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

VSEBINA

BRANKO GRADIŠNIK: ZAKAJ JE TA KNJIGA VSE BOLJ DRAGOCENA	9
UVOD	19
PRVI DEL – MATI IN OTROK	23
PRVO POGlavJE MOJ MOŠKI POGLED NA MATERINSTVO	24
DRUGO POGlavJE KAKO SE SEZNAJŠ S SVOJIM OTROČIČKOM	29
TRETJE POGlavJE OTROČIČEK KOT ČEBULČEK	37
ČETRTO POGlavJE HRANJENJE DOJENČKA	42
PETO POGlavJE KAM GRE HRANA?	49
ŠESTO POGlavJE SKLEPNI DEL PREBAVLJANJA	55
SEDMO POGlavJE MATI HRANI OTROČIČKA – POGLED OD BLIZU	61
OSMO POGlavJE DOJENJE	67
DEVETO POGlavJE ZAKAJ SE DOJENČKI JOČEJO?	77
DESETO POGlavJE SVET PO MAJHNIH POŽIRKIH	91
ENAJSTO POGlavJE OTROČIČEK KOT OSEBA	98
DVANAJSTO POGlavJE ODSTAVLJANJE	104
TRINAJSTO POGlavJE NADALJNJE MISLI O DOJENČKIH KOT OSEBAH	110
ŠTIRINAJSTO POGlavJE OTROČIČKOVA VROJENA NRAVNOST	120

PETNAJSTO POGLAVJE INSTINKTI IN NORMALNE TEŽAVE	126
ŠESTNAJSTO POGLAVJE MAJHNI OTROCI IN DRUGI LJUDJE	132
DRUGI DEL – DRUŽINA	141
SEDEMNAJSTO POGLAVJE KAJ Z OČETOM?	142
OSEMNAJSTO POGLAVJE MERILA – NJIHOVA IN VAŠA	149
DEVETNAJSTO POGLAVJE KAJ NAM POMENI »NORMALEN OTROK«?	156
DVAJSETO POGLAVJE EDINEC	165
ENAINDVAJSETO POGLAVJE DVOJČKI	172
DVAINDVAJSETO POGLAVJE ZAKAJ SE OTROCI IGRAJO	179
TRIINDVAJSETO POGLAVJE OTROK IN SPOLNOST	184
ŠTIRIINDVAJSETO POGLAVJE KRAJA IN LAŽ	202
PETINDVAJSETO POGLAVJE PRVI EKSPERIMENTI Z NEODVISNOSTJO	209
ŠESTINDVAJSETO POGLAVJE PODPORA NORMALNIM STARŠEM	217
TRETJI DEL – ZUNANJI SVET	222
SEDEMINDVAJSETO POGLAVJE POTREBE DO KONCA ČETRTEGA LETA	223
OSEMINDVAJSETO POGLAVJE MATI, VZGOJITELJICA, UČITELJICA IN OTROKOVE POTREBE	236

DEVETINDVAJSETO POGlavJE KAKO VPLIVAMO – IN POD KAKŠNIM VPLIVOM SMO?	247
TRIDESETO POGlavJE EDUKACIJSKA DIAGNOZA	255
ENAINTRIDESETO POGlavJE MOTNJI PLAŠNOSTI IN SRAMEŽLJIVOSTI PRI OTROCIH	263
DVAINTRIDESETO POGlavJE SPOLNA VZGOJA V ŠOLI	269
TRIINTRIDESETO POGlavJE OBISKOVANJE OTROK V BOLNIŠNICI	276
ŠTIRIINTRIDESETO POGlavJE VIDIKI MLADOLETNEGA PRESTOPNIŠTVA	284
PETINTRIDESETO POGlavJE KORENINE AGRESIVNOSTI	291

*VELIK DEL TE KNJIGE TEMELJI NA GOVORIH, KI JIH JE V
RAZLIČNIH ČASIH ODDAJAL BBC, TAKO DA BI RAD IZRAZIL
HVALEŽNOST PRODUCENTKI, GOSPODIČNI IZI BENZIE. RAD
BI SE ZAHVALIL TUDI DR. JANET HARDENBERG, KI JE TA PRE-
DAVANJA, PREDEN SO BILA PRVIČ OBJAVLJENA NA PAPIRJU,
POMAGALA PRIPRAVITI ZA BRALSKO PUBLIKO.*

D. W. W.

ZAKAJ JE TA KNJIGA VSE BOLJ DRAGOCENA

BRANKO GRADIŠNIK

Eden mojih zgodnejših ljubljanskih spominov sega v čas, ko sem za silo že hodil, kahlico so pa tudi že pospravili. Že sem znal prikoracati do tivolske železniške proge s klenkavimi rumeno-rdečimi zapornicami in z zmajskimi vlaki, ki so v mraku sopihali roje isker, in z živo mejo iz rdečih gibkih šib, ki jim je oče v pravil »božja mast«, ni pa nikoli nobene urezal. Povečini smo hodili samo do prehoda in tam počakali na prvi vlak. In tu sem se nekega sončnega dne, oblečen v žabice in hlačke z naramnicami, pokakal. Ko smo se vračali mimo Jakopičevega paviljona, je Tatek videl, da racam, in si me je ne glede na okoliščine zavihtel na štiporamo. Z neznanskim veseljem sem potem jezdil na njem kot indijski podkralj na slonu. S te silne višine sem tedaj prvič opazil kamnitni obraz pod čelado na vrhu domačega portala, ki ga lahko še danes vidite na Cankarjevi 14. Tam mi je Mama kar v predsobi nastavila kahlico. Hlačke so bile čudežno čiste, blato pa se je bilo zgnetlo v figo, da se je tudi ona ni mogla načuditi njeni čvrsti, čisti popolnosti.

Vem, da ta trenutek ni bil odločujoč – gotovo so bili pred njim mnogi drugi – vendar ga kot dragulj hranim v trezorju spomina kot posreden dokaz, da je mati v tistih prvih mesecih, ko v zameno za mleko nisem imel ponuditi še nič drugega, sprejemala dar mojih iztrebkov z veselo hvalo.

Ključne lastnosti človekove osebnosti se porajajo iz drobnih kali. Vse moje poznejše delanje potičk – moja ustvarjalnost,

moje enfantteriblovstvo, moj občutek živosti, vse to, zaradi česar nekateri mislijo, da imam 16 in ne 61 let – je zraslo, si domišljam, iz teh plodnih daritev.¹

Že Winnicott je izjavil: »Otročička sploh ni – je samo par, ki ga povezuje dojka!« Hotel je pač reči, da otročiček spričo svoje krhkosti nujno potrebuje materino skrb ... Pa tudi ogledalo, če naj se uzre kot (o)sebnost: »Njegov prototip je materin obraz. Trudim se, da bi opozoril na neznanski prispevek, ki ga na tem začetku daje posamezniku in družbi do običajne mere dobra mati ob moževi opori kratko malo s tem, da je predana svojemu otročičku. Mar ni res, da ta prispevek predane matere ostaja neopažen prav zato, ker je neznanski? Če ji ga priznamo, bi sledilo, da je vsak duševno zdrav človek, vsakdo, ki se v svetu počuti kot oseba in ki mu svet tudi kaj pomeni, vsak človek, ki občuti srečo, neskončen dolžnik ene same ženske.«

Na internetu vidim, da je spet v modi čimbolj zgodnje »privajanje na čistočo«. Po Sloveniji ta doktrina pustoši v cikličnih valovih – včasih lahko že iz letnice rojstva dopisovalk, ki se obračajo name, sklepam, kakšna vrsta življenjskih stisk jih je prignala – če so imele to smolo, da so se rodile pod prevlado higienskega puritanizma oz. utilitarizma, potem je danes njihov problem, da se jim življenje zdi mrtvo. Cena za redoljubnost, snažnost in organiziranost se namreč plačuje z valutama radosti in spontanosti.

Proti soljenju materinske pameti s strani države, zdravstvene in negovalne stroke, časopisnih rubrik, sosed in tašč se je boril že D. W. Winnicott (1897–1971), britanski pediater-psihoanalitik, eden ustanoviteljev neodvisne

1 V resnici jih imam 59, ampak iz tega bi sledilo po analogiji, da se počutim, kot da jih imam 95 – tako da imam raje pesniško svobodo. (Op. B. G.)

objektnorelacijske šole in napovedovalec psihologije sebstva, ki si je v 1950. letih za skupni blagor odtrgal od znanstvenega in strokovnega dela toliko časa, da je na BBC-ju nastopil s serijo predavanj, pozneje zbranih v knjigo *The Child, the Family and the Outside World*. Želel je napisati priročnik, po katerem naj bi do običajne mere dobrim materam ne bilo več treba več brati priročnikov, saj so same povsem sposobne nagonsko nuditi otročičku takšno »pestovalno okolje«, v katerem se lahko uspešno emocionalno in socialno razvija.

Iz pisem, ki sem jih kot psihološki svetovalec prejel od svojih dopisovalk po nastopu v *Polnočnem klubu* (26. 2. 2010 na TVS1), se jasno vidi, da je emocionalna čvrstost slovenske matere danes še bolj majava, kot je bila pol stoletja predtem emocionalna čvrstost angleške matere. To negotovost je imenitno izrazila že moja sobesednica v *Polnočnem klubu*, sicer »sociologinja družine«, ki je rekla nekako takole: »Po mojem je glorifikacija ženske materinske intuicije pretirana ... Osebo lahko rečem, da se mi zdi materinstvo socialni konstrukt ... Mati se, šele potem ko rodi, začne učiti te vloge ...« In ko sem jo prosto po Winnicottu spomnil, da svojega otroka pač ni vlekla za nogico po tleh, ampak je intuitivno vedela npr., kako mu mora podlagati glavico, da ne omahne, je odvrnila: »Ne, tega nisem vedela.«

No, res je, da je mati do samega poroda podvržena veliki tesnobi. Ne ve, ali bo kos materinski nalogi (psihoanalitično sodi zraven tudi atavistični krivdni občutek, češ da otročka »ugrablja« materi). Ampak tako rekoč nemudoma po uspešnem porodu, takoj ko vzpostavi z njim telesni stik, se v njej aktivira poprej latentna zmožnost instinktivne komunikacije z otročičkom kot osebo. In drugič, gotovo je, da je patriarhalna družba ženske, ki jih je muhavost narave prikrajšala za nagonski posluš – ali pa so imele to

smolo, da je otrok podlegel infekciji, krivdo pa je družba pripisala njihovemu »slabemu mleku« – iztrebljala: »Njega dni« so možje »slabe matere« (kot tudi »jalovke«, »jezikavke«, »počasnele« ipd.) lahko kratko malo zatolkli. Vseeno pa bi bilo nesmiselno ne ozreti se k drugim primatom, kjer takšne selekcije ni, pa pri njih matere opravljajo svoje biološko poslanstvo s poslušom, ki je toliko bolj zanesljiv, ker ga ne begajo svetovalne rubrike bulvarskih in ženskih revij.

Kaj je torej materino nagonsko poslanstvo, ki vanj današnja sociologija ne veruje? – Takšna nega otročička, ki omogoča, da pojde ta skozi normalne faze emocionalnega razvoja, ki položijo temelje zdravi osebnosti, ključni za »sociološko« zdravje družbe.

Teh faz resda ni bilo lahko opisati niti Winnicottu ob vsem njegovem tankočutnem posluhu za predverbalni jezik otročičkov: »Odrasel človek, verjetno pa tudi otrok, kratko malo ne more natanko vedeti, kako je biti otročiček. Občutkov iz časa detinstva ni lahko obuditi, pa čeprav so nedvomno shranjeni v nas vseh. (...) Pri neposrednem opazovanju otročička tisto, kar vidimo in slišimo, težko prevajamo v jezik čustev; ali pa si razlagamo prejkone narobe, ker v situacijo vnašamo vse mogoče ideje, ki sodijo v poznejši razvoj. Matere, ki skrbijo za svoje otročičke, se še najbolj približajo pravi oceni njihovih občutkov, in sicer jim to omogoča posebna zmožnost – ki jo bodo po nekaj mesecih izgubile – da se lahko istovetijo z otročičkom, za katerega skrbijo. A mati le redkokdaj pride do tega, da bi drugim posredovala to svojo vednost, pozneje pa ključne dele zgodbe že pozabi.«

Vseeno se da povzeti, da obsega otročičkov razvoj znotraj klasične družine tri glavne faze, ki se deloma prekrivajo: fazo pestovanja (enosti z materjo oziroma subjektivne realnosti),

fazo soživljenja z materjo oziroma objektivne realnosti, in fazo skupnega življenja otroka, matere in očeta. Vse te faze pa mati, ki je zadosti dobra (ali »še kar dobra«), spremlja tako, da sprva brez rezerve teši potrebe povsem odvisnega otročička, pozneje pa ga postopno izpostavlja rastoči frustraciji do tiste mere, ki ji je otročiček razvojno kos.

Sprva otročiček doživlja sebe, mater in okolico kot enost. Ko instinktivno sega zunaj svoje telesne meje, mati v nagoni predanosti razbira njegove vzgibe in jih teši – tako mu, brž ko si njegova usta »zaželi« mleka, ponudi dojko. Postopno se otročičku oblikuje prva predstava: fantazma, v kateri si sam pričaruje, karkoli si zaželi. Winnicott je okolje, ki poskrbi, da se to dogaja, poimenoval »voljno pestovalno okolje«.

Še tako skrbna mati pa ne more otročička potešiti vselej prav v trenutku, ko vznikne nuja. Poleg tega materina začetna popolna predanost polagoma in upravičeno ponehuje, saj čuti, da je otročiček zdaj razvojno že lahko kos kratkotrajni frustraciji. V teh trenutkih – npr. ko postane lačen ali ko ga (z)mrazi – se dojenček zave obstoja, ki je zunaj njegove »subjektne vsemogočnosti«. Iz te počti raste njegova predstava o materi kot zunanji, objektni realnosti.

Vsakokrat, ko pije mleko, se dojenček vda agresivni hlepoti, ki porablja, »žre«, »uničuje« to zunanjo entiteto. A prav dejstvo, da dojka voljno preživi tisoč takih uničenj, mu omogoči, da si oblikuje notranjo »vero« v stanovitno dobrost tega, kar je zunaj ... življenja ... sveta. (Ciniku se bo morda zdelo, da je to temeljno zaupanje v današnjem svetu prej v napoto kot v korist, ampak predstavljajte si družbo, v kateri bi vsi udeleženci premogli to temeljno zaupanje ...)

Vse to se dogaja v prvih tednih in mesecih življenja. Vmes je tudi čas za »tranzicijski objekt«, torej za kakšno odejico ali mehko igračko, ki jo otročiček začne sam pestovati, ravnati z

njo tako, kot ravna mamica z njim. Tranzicijski predmet lajša in ponazarja otročičkov prehod iz subjektne v objektno realnost. A ta je še zelo krhka. »Kadar matere oziroma druge osebe, od katere je otročiček odvisen, ni zraven, ne pride do nemudne spremembe, saj otročiček v sebi hrani ponotranjeno različico matere, ki ostaja nekaj časa živa. Če traja materina odsotnost toliko časa, da je ta meja presežena, bo notranja različica zamrla; hkrati bodo vsi ti tranzicijski pojavi izgubili svoj smisel in otročiček jih ne bo mogel več uporabljati. Potem vidimo otročička, ki ga je treba dojeti ali hraniti in ki se bo, če ga pustimo samega, ponavadi obrnil k vzburljajočim dejavnostim, ki prinašajo čutno nagrado. Izgubljeno pa je vse tisto vmesno območje ljubečega stika. Z materino vrnitvijo se, če interval ni bil predolg, najprej znova sestavi njena ponotranjena verzija, in to terja nekaj časa. Da je vzpostavitev zaupanja v mater uspešna, se nam potrdi, ko se otročiček vrne k vmesnim dejavnostim.«

Na razvojni poti torej stojijo potencialne ovire v obliki materinega ne do običajne mere dobrega (»še kar dobrega«) ravnanja: čustvenega zanemarjanja ali izsiljevanja ali kratko malo objektivne odsotnosti (recimo zaradi materine bolezn). Otrok se na okoljske motnje zanemarjanja skuša zaščititi z umikom vase (čustva anestezira, obrne se k intelektu, sestopi na t. i. shizoidni prag), na motnje izsiljevanja in pogojevanja pa s prilagajanjem (postane ustrezljivec). V obeh primerih se mu iz tega izoblikuje »lažno sebstvo«, znotraj katerega bo svet doživljal bodisi kot premalo smiselni bodisi kot jalov in nezaresen.

Otročiček mater uničuje, ko jo »pije«, in tudi kadar je pri-krajšan, čuti do nje neizrekljiv instinktivni bes. Vendar jo obenem ljubi. V tej dvojnosti se ponuja priložnost za novo fazo čustvenega zorenja, kajti to, da po wildeovsko »ubija to, kar

ljubi«, ga navdaja s skrbjo, krivdnim občutjem, kesom – na tem se utemeljuje njegova naravna nrvnost (če mu je starši že prej ne zadušijo, ko na njeno mesto »vsadijo« svojo moralo po načelu »upogibanja drevesa, dokler je še mlado«). Sočutje je dokaz, da sta se v otročičkovi predstavi absolutno dobra (skrbeča) in absolutno slaba (odsojna) mati spojila v enoten objekt. Shizma je zaceljena, dani so vsi nastavki za zdravo čustvovanje, ki zmore v Drugem videti človeka s potencialom za dobro in za slabo, ne pa zgolj bodisi boga bodisi hudiča.

Sčasoma se približa še oče, ki opravlja kopico dopolnilnih nalog: vpeljuje otroka v širši svet (kot bi ga vodil na lov); postavlja otroku meje in s tem razbremenuje mater pred težko nalogo utelešanja hkratne blagosti in strogosti; omogoča sinu, da razreši svoj ojdipski konflikt, in uči hčer, kako blaženo je prepuščanje moškemu varstvu; korigira mater, če ta otroka preveč duši ali veže; predvsem pa s samim svojim obstojem in z izkazovano ljubeznijo do žene navdaja dom z ozračjem potrebne stabilnosti.

Kar sledi, je le še smetana na torti.

Seveda pa to velja le za klasično obliko družine, ki je od časa izida Winnicottove knjige v zatonu. In ne le da je v zatonu družina, ampak se podobno godi z vsem svetom. Prisluhnimo Winnicottu: »Celo na ulici se vam zgodi, da ob prihodu iz trgovine odkrijete, da je otročiček iz vozička vrigel na pločnik svojega medvedka, par rokavic, blazinico, tri krompirje in kos mila. Verjetno boste tam zagledali koga, ki vse to pobira, kajti očitno je, da otročiček to tudi pričakuje.« Pred 60 leti je bilo torej samoumevno, da je »do običajne mere dobra« mati pustila otročička v vozičku pred vhodom v trgovino in šla noter po nakupih, ne da bi ji hodili na misel oedofilski predatorji ali muke Jamesa Bulgerja. »Bobiji« – policijski stražniki – so bili oboroženi zgolj s pendrekom

in piščalko. Glede otrok je veljalo reklo, da »naj jih imamo na očeh, ne pa polna ušesa«. Skratka, kazalo je, da je mogoče svet, vsakdanji svet sosek in parkov in ulice, obvladovati tako rekoč iz koticčka očesa. Današnje bralke (in bralci, kolikor jih je) ne potrebujejo mojega kazanja s prstom na to, kaj vse se je spremenilo.

Zakaj sem se torej lotil prevoda »zastarele« knjige, katere osnovno izhodišče sem predstavil v zgornjih vrsticah? Zakaj se nadejam, da jo bo kdo bral, ko pa nima niti ilustracij?

Kot mladi vidimo ljudje v prihodnosti možnost, da se izkažemo z lastnim delom, da pustimo sled, najbolj verjetno v obliki sadov uspešne kariere; pod stara leta je kariera mimo, bolj ali manj prezrta, vsekakor brez zaresnega učinka (kajti svet je narejen tako, da ga je veliko lažje destruirati kot konstruirati), zato pa se na lepem zavemo, da so naša prava zapuščina otroci in vnuki, ki nas navdajajo s tolikšnim veseljem, če so količkaj kos reševanju svojih življenjskih problemov. In na lepem nam postane najpomembnejša njihova prihodnost, ki seveda presega časovno mejo našega obstoja. Zato nas začne usoda sveta zanimati toliko bolj, kolikor bližje groba smo.

Svet izboljšati je v materialnem smislu pač nemogoče – pa ne zato, ker bi bil najboljši vseh možnih, ampak ker je žalibog boljši od vseh možnih prihodnjih. Torej mi preostaja le še psihična brkljarija pričujoče sorte. Prispevek, na katerega bi bil osebno ponosen, bi bil recimo, če bi si Ministrstvo za zdravje ali za družino upalo to neobširno, a silno bogato knjigo deliti nosečnicam ali porodnicam namesto šopka ali paketa plastičnih plen, saj bi to utegnilo prihraniti neznanske denarje drugim ministrstvom prihodnje generacije, recimo notranjemu, pravosodnemu, obrambnemu in socialnoskrbenstvenemu. Winnicottovi psihodinamični koncepti namreč

omogočajo preventivo »v zibki« namesto kurative »na psihiatrovem divanu«. Upanje, pravi Edgar Morin, se vselej porodi v trenutku, ko postane jasno, da je obup neizbežen.

Winnicottov čas je bil čas pred odkritjem »pilule« in pred posledično žensko emancipacijo. Sociološka dejstva so, kot bi rekla moja sobesednica iz Polnočnega kluba, danes sicer drugačna. A Hegel bi rekel: »Toliko slabše za dejstva!«

Ups! Z zadnjo trditvijo sem se znašel na spolzkih tleh, ki sem se jim skušal ogniti; ne zato, ker bi si domišljjal, da znam biti nepristranski, ampak ker se je pri nas diskusija o družini v zadnjih letih sprevrгла v ideološko prerekanje, medtem ko gre v resnici za totalen družben problem, ki daleč presega meje posamezne politične opredelitve.

Družina po mojem ni sama sebi namen, še manj pa je namenjena komotnosti partnerjev. Je samo evolucijsko preskušena oblika nege zdravega potomstva. Subjekt družine je vsakokrat edino otrok, starša sta zgolj boljše ali slabše »pestovalno okolje« – incidenca torej. V tem okviru so argumenti o starševski enakopravnosti brezpredmetni. Ko s slamo enakopravnosti krpamo eno luknjo v domači strehi, jo namreč hočeš nočeš razkrivamo na drugem koncu. Zibka leži žal pod to, drugo luknjo.

Osebnosploh ne mislim, da si tip družine, ki v zadnjem času zbujata največ kontroverze – tip z istospolnima staršema – zasluži biti v ospredju žarometov. Saj je samo obstranska posledica širšega in starejšega fenomena samohranilstva. V okrilju slednjega je utegnil neopazno odrasti rod mladih bodisi narcisov bodisi kastrirancev, ki jim je podaljšano simbiotično materinstvo za vse življenje priskutiloa ženski spol, in mladih žensk, ki niso bile nikoli deležne očetovske zaščite. Ko pridejo ti dvoji skupaj, seveda ne morejo več sestaviti uspešne družine. Ne znajo »živeti z«. Preostajata jim le še

bodisi »življenje proti«, kdobokogarščina, v kateri nujno izgubljata obe strani, kajti bog ljubezni se ne meni za otroke na svojem oltarju, ali pa »življenje vsaksebi«, umik za okope istospolnosti s posvojenci, ki so le še lakmus spolne enakopravnosti.

A tako pač je – kdo bo zadržal plaz, posebno ko ta preide v normo, ki jo predpisuje zakonodaja, krepí pa socialna politika?

Ob tem mi je segel v misli še en hecen spomin, ki bi utegnil biti dobra ilustracija sedanjemu trendu spodrivanja klasične človeške družine z alternativnimi oblikami (od komun iz 1970. let pa prek samohranilske družine do sedanje istospolne). Ko sem imel trinajst let, se je moj (4 leta starejši) brat odločil, da se – v protestu proti prepovedi dolgih las na »Šubički« – skupaj s še nekaterimi sošolci pobrije na balin. Pod strojček sem, čeprav sem se upiral, moral brž zatem tudi jaz, za menoj pa še nekateri moji prijatelji s »Prežiha«. Osupljivo je bilo opazovati spremembo, ki je zajela človeka v hipu, ko je postal »balinec«. Še malo prej sem se upiral in trgal iz rok nasilnih frizerjev, v naslednjem trenutku pa sem že voljno sodeloval pri vabljenju nič hudega slutečih prijateljev v past. Bili smo kot virus, kot nosilci zapečnikov iz Heinleinovih *Gospodarjev lutk*.

Širjenje okužbe je ustavila šele Narava, ki je poskrbela, da so lasje rasli, tako da so balinčki prerasli v krtačke, krtačke pa v frufruje itn.

Komur se zdi, da je v tem kaka skrivna tolažba, ta lahko gre na sobotni sprehod; drugim, posebej bodočim in sedanjim mamicam, pa priporočam, naj začno listati po *Otroku, družini in svetu zunaj*.

UVOD

Zdi se mi, da pričujoča knjiga potrebuje uvod. Govori o mamicah in otročičkih, pa o starših in otrocih, proti koncu pa o otrocih v šoli in v širšem svetu. Jezik, ki ga uporabljam, nekako raste vštric z rastočim otrokom, in upam, da to predrugačenje ustreza spremembi od intimnosti nege otročička do bolj vsaksebnega odnosa, ki je na mestu, ko je otrok že starejši.

Čeprav v začetnih poglavjih zaupno nagovarjam matere, nikakor ne zagovarjam stališča, češ da bi morala mlada mamica nujno prebirati knjige o otroški negi. To bi namreč nakazovalo, da je glede svojega položaja v večji zadregi, kakor pa je v resnici. Potrebuje zaščito in informacije, potrebuje tudi najboljše, kar lahko v zvezi s telesno oskrbo nudi zdravstvena veda. Potrebuje zdravnika in sestro, ki ju pozna in jima zaupa. Potrebuje tudi moževo privrženost in spolno zadovoljstvo. Nikakor pa ni nujno, da bi ji bilo treba vnaprej pripovedovati, kako je, če si mati.

Med mojimi mislimi je ena glavnih ta, da najboljše materinstvo izhaja iz naravnega zanašanja na lastne sile in da obstaja razlika med tistim, kar je samoumevno, in tistim, česar se je treba naučiti, tako da skušam med tem dvojim razlikovati v tem smislu, da se tisto, kar je naravno, ne bi spridilo.

Prepričan sem, da je umestno, če neposredno nagovarjam matere in očete, saj si ljudje želijo zvedeti, kaj se dogaja v zgodnji fazi detstva², ta tema pa tudi nekako bolj

2 V slovenščini je »otročiček« (če ne že kar »bejbi«) skoraj povsem izrinil nekdanje (Prešernovo in Župančičevo) »dete«, seveda pa gre to na škodo izrazne gibkosti, saj bi bilo težko namesto o detstvu in detinstvu govoriti o »otročičevstvu«. Ker so pediatri izraz »detinstvo« usvojili za

zaživi, kot pa če bi o mamicah in dojenčkih pisal v tretji osebi.

Ljudje si želijo vedeti, kako je bilo, ko so komaj šele začeli živeti, in zdi se mi, da je tudi prav, če si to želijo. Dalo bi se reči, da človeški družbi nekaj manjka, če otroci odrastejo in postanejo sami očetje in matere, ne da bi vedeli in priznavali, kaj so na samem začetku zanje naredile njihove matere.

S tem nočem reči, da bi se otroci morali zahvaljevati staršem, ker so jih spočeli, ali vsaj za to, ker so s skupnimi močmi ustvarili dom in ker skrbijo za družinske zadeve. Zanima me materino razmerje z njenim otročičkom tik pred rojstvom in v prvih tednih in mesecih po rojstvu. Trudim se, da bi opozoril na neznanski prispevek, ki ga na tem začetku daje posamezniku in družbi do običajne mere dobra mati ob moževi opori *kratko malo s tem, da je predana svojemu otročičku*.

Mar ni res, da ta prispevek predane matere ostaja neopažen prav zato, ker je neznanski? Če ji ga priznamo, bi sledilo, da je vsak duševno zdrav človek, vsakdo, ki se v svetu počuti kot oseba in ki mu svet tudi kaj pomeni, vsak človek, ki občuti srečo, neskončen dolžnik ene same ženske. Na samem začetku, ko še sploh nismo vedeli, kaj naj bi bila odvisnost, a smo bili absolutno odvisni.

Še enkrat naj poudarim, da to priznanje, ko pride, ne bo terjalo hvaležnosti ali celo slavljenja. Samo strah v nas se bo zmanjšal. Če se naša družba obotavlja docela pripoznati to odvisnost, ki je v začetnem razvojnem stadiju vsakega posameznika zgodovinsko dejstvo, potem neogibno ohranja

»dobo otrokovega razvoja od konca prvega leta starosti do vstopa v šolo«, sem za čas od rojstva pa do konca prvega leta v prevodu uporabljal izraz »detstvo«. (Vse številčene opombe so prevajalčeve.)

oviro na poti k olajšanju in k popolnemu zdravju, oviro, ki izvira iz strahu. Če ne moremo iskreno priznati, kakšna je materina vloga, potem je nujno, da se ohranja nejasni strah pred odvisnostjo. Ta strah utegne kdaj zadobiti obliko strahu pred žensko nasploh, ali pa strahu pred konkretno žensko, kdaj drugič pa bo imel manj prepoznavne oblike, ki pa vselej vključujejo strah pred dominacijo.

Žal pa strah pred dominacijo ljudi ne vodi k temu, da bi se ogibali dominacije; prav nasprotno, vleče jih v specifično oziroma izbrano dominacijo. Če bi kdo preučeval psihologijo diktatorjev, je pričakovati, da bi med drugim odkril, da si diktator s svojim prizadevanjem trudi dobiti nadzor nad žensko, katere dominacije se nezavedno še naprej boji, in da jo skuša obvladati s tem, ko ji ustreza, ko deluje namesto nje, v zameno pa terja totalno podvrženost in »ljubezen«.

Mnogi preučevalci socialne zgodovine menijo, da je strah pred žensko silen vzrok navidez nelogičnemu vedenju človeških bitij v skupinah, ki pa mu redko sledijo do izvira. Če v zgodovini slehernega posameznika izsledimo ta izvir, se izkaže, da je strah pred žensko strah pri pripoznanjem dejanske odvisnosti, začetne odvisnosti najbolj zgodnjega detstva. Obstajajo potemtakem dobri družbeni razlogi, da se posvetimo raziskovanju teh začetnih faz v razmerju med detetom in materjo.

Dandanes se često zanikuje začetni pomen matere, namesto tega pa trdijo, da je v prvih mesecih potrebna samo tehnika telesne oskrbe in da se potemtakem enako dobro obnese tudi sposobna pestunja ali negovalka. Najdejo se celo matere (upam, da ne pri nas), ki jim dopovedujejo, češ da *morajo* skrbeti za svoje otročičke, v čemer se izkazuje pač skrajna mera zanikanja dejstva, da je »materinstvo« naravna posledica tega, da si mati.

Administrirana redoljubnost, diktati higijene, sicer hvalevredno spodbujanje k promoviranju telesnega zdravja, vse to se skupaj še z drugim postavlja med mater in njenega otročička, in malo verjetno je, da se bodo matere same vzdignile v usklajenem prizadevanju, da bi protestirale proti temu vmešavanju. To knjigo pišem, ker se je pač treba postaviti za mlade matere, ki dobivajo prvega ali drugega otročka in ki so tudi same neogibno tudi v položaju, ko so odvisne. Nadejam se, da bom v oporo njihovem zanašanju na naravne vzgibe, obenem pa izkazal dolžno pozornost spretnosti in skrbi tistih, ki nudijo pomoč, kjer je ta materi in očetu in raznim nadomestnim staršem potrebna.

PRVI DEL
MATI IN OTROK

PRVO POGlavJE

MOJ MOŠKI POGLED NA MATERINSTVO

Za začetek si oddahnite ob mojem zagotovilu, da vam ne bom govoril, kaj morate početi. Sem namreč moški in zato sploh ne morem vedeti, kako je, kadar tamle v zibki vidite lepo ohomotan košček sebe, drobček, ki živi samostojno življenje, obenem pa je odvisen, saj le postopno postaja oseba. To lahko izkusi edinole ženska, in verjetno tudi v domišljiji lahko to izkusi edinole ženska, kakor je tudi primorana narediti, če spričo takšne ali drugačne slabe sreče sama tega dejansko ne doživi.

Kaj pa naj potemtakem sploh počnem z vami, če vam ne bom dajal navodil? Navajen sem, da mati svojega otročička prinese predme, in ko se to zgodi, imava potem tisto, o čemer bi se bilo treba pomeniti, prav pred očmi. Otročiček poskakuje na materinem kolenu, se steguje proti rečem na moji mizi; kobaca se na stol ali pa vleče knjige s polic; mogoče pa se matere oklepa v strahu pred zdravnikom v beli halji, saj je ta zagotovo kak ajd, ki žre pridne otroke, s tistimi porednimi pa naredi še vse kaj hujšega. Ali pa je otrok že večji in sedi sam za svojo mizico in riše, medtem ko si z materjo prizadevava, da bi sestavila zgodovino njegovega razvoja in uzrla trenutek, ko je zaškripalo. Otrok vleče na uho, toliko da se prepriča, da nimava česa hudega za bregom, obenem pa se z mano brez besed sporazumeva s svojimi risbami, ki si jih grem od časa do časa pogledat.

Kako lahko je vse to in kako drugačna je moja naloga zdaj, ko moram otročička in otročka ustvariti iz svoje domišljije in izkustva!

Tudi vi imate že ves čas enako težavo. Če se jaz ne morem sporazumeti z vami, kako je bilo pri srcu šele vam, ko ste imeli nekaj tednov starega otročička, pa niste vedeli, glede česa bi se z njim sploh mogli sporazumeti? Če tuhtate o tem, se skušajte spomniti, koliko je bil star vaš otročiček (če jih ni bilo več), ko se vam je zazdelo, da vas zaznava kot osebo, in kaj je bilo tisto, kar vas je v tistem navdušujočem trenutku navdalo z dokajšnjim prepričanjem, da se razume ta. Ni vam bilo treba, da bi bila pri tem vsak na svoji strani sobe in se pomenkovala. Saj kakšno govoricu pa bi lahko uporabila? Ne, vaša skrb je bila namenjena oskrbovanju otročičkovega telesa, in tako vam je bilo tudi všeč. Kratko malo vedeli ste, kako ga vzeti v naročje, kako ga odložiti in kako ga pustiti lepo pri miru, kjer bo namesto vas zadoščala odejica; in naučili ste se tudi, kako ga obleči, da mu bo lepo udobno in toplo. Vse to ste pravzaprav znali že takrat, ko ste bili sami punčka in ste se s svojo lutko igrali »dojenčka«. Potem pa so bile še posebne priložnosti, ko ste počeli prav posebne reči – ga hranili, kopali, mu menjali pleničke in ga ujčkali. Včasih se vam je njegov urin strkljal po predpasniku ali pa ga je premočil in vas zmočil, kot da bi se bila nerodnost zgodila vam, pa se niste nič jezili. Dejansko bi lahko prav po teh rečeh vedeli, da ste ženska in mati, nič manj in nič bolj predana kot večina drugih.

Vse to pravim zato, ker želim, da veste, da spodaj podpisani moški, ki je lepo varno odmaknjen od zaresnega življenja in ki mu je prizaneseno z direndajem in vonjavami in odgovornostjo otrokove nege, prav dobro ve, da je otročičkova mamica deležna teh zaresnih reči in da tega za nič na svetu ne bi želela zamuditi. Če sva se doslej razumela, mi boste mogoče dovolili govoriti o tem, kako je biti do običajne mere predana mamica in bdeti nad prvimi fazami

v življenju novega človeška bitja. Ne morem vam povedati, kaj natanko naj počnete, lahko pa govorim o tem, kaj vse skupaj pomeni.

Ko počenjate svoje običajne reči, v resnici povsem naravno izvršujete nekaj zelo pomembnega, najboljše pri tem pa je, da vam ni treba biti za to nič posebej pametna in da si vam, če ne želite, ni treba prav nič beliti glave. Lahko da vam računstvo v šoli sploh ni šlo, lahko da so vse vaše prijateljice dobile štipendije, vam pa je bil že sam pogled na učbenik zgodovine odveč, tako da ste obupali in se kmalu nehali šolati; mogoče pa bi se bili dobro odrezali, če ne bi bili dobili tik pred tistim izpitom ošpic. Ali pa ste morda zares bistre glave. A vse to je povsem vseeno in nima nič opraviti s tem, ali ste dobra mati ali ne. Če se otrok lahko igra s svojo lutko, potem ste tudi vi lahko do običajne mere predana mati, in prepričan sem, da ste večino časa natanko to. Kaj ni čudno, da je lahko tako neznansko pomembna reč tako malo odvisna od kake izjemne inteligence?

To, da se otročiček sčasoma razvije v zdravega, samostojnega in socialno čutečega posameznika, je absolutno odvisno od dobrega štarta, ta dobri štart pa v naravi zagotavlja obstoječa vez med otročičkovo mamicico in otročičkom, ki se ji pravi ljubezen. Če imate svojega otročička radi, mu je torej zagotovljen dober štart.

Naj takoj povem, da nimam v mislih pocukranosti. Vsi poznamo ljudi tiste vrste,, ki ven in ven zatrjujejo: »Dojenčke kratko malo *obožujem*.« Človek se hočeš nočeš vpraša, ali je to res. Materinska ljubezen je dokaj preprosta zadeva. V njej je posesivnost, lakota, celo element »mulca ferdamanega«; a tudi velikodušje; oblastnost v enaki meri kot njo ponižnost. Vsekakor pa v njej ni nič pocukranosti – ta se mamicam upira.

Lahko torej, da ste do običajne mere predana mati in da vam je tako tudi všeč, ne da bi sploh kaj posebej razmišljali o tej reči. Umetniki so pogosto prav ljudje, ki jim je zoprno razglablјati o umetnosti in o smislu umetnosti. Kot materi vam utegne biti ljubše, če se lahko ognete razglablјanju, in zato vas moram opozoriti, da se bomo v tej knjigi menili o rečeh, ki jih predana mati dela že samo s tem, da je to, kar je. Tu pa tam se pa le pojavi tudi katera, ki si rada preudarja o tem, kar počne. Nekatere med vami so zdaj bržkone že onkraj materinstva v smislu skrbi za nebogljenega mladička; vaši otroci so odrasli in so se razšli po šolah; v tem primeru vas morda mika pogled nazaj na vse tisto, kar ste naredili dobrega, in bi radi v misli vzeli to, kakšne temelje ste dali otroku, kar se tiče njegovega razvoja. Če ste vse to počeli intuitivno, je bil to verjetno tudi najboljši način.

Življenjskega pomena je, da doumemo, kakšno vlogo ima, kdor skrbi za otročička, kajti le tako bomo mlado mamico obvarovali pred vsem tistim, kar se utegne postaviti med njiju. Če ni deležna razumevanja glede tega, kar tako uspešno opravlja, nima s čim braniti svojega položaja, tako bo potem zlahka spridila svoje početje, ker si bo prizadevala delati tako, kot ji drugi govorijo, ali pa tako, kot je delala njena mati ali kot piše v knjigah.

Tu imajo svoje mesto tudi očetje, ne samo zavoljo dejstva, da so lahko omejen čas tudi oni dobre matere, ampak tudi ker lahko otročička in mamico zavarujejo pred kakršnimi bodi že poskusi vmešavanja v vez med materjo in otrokom, ki je dejansko bistvo otroške nege.

Na naslednjih straneh si bom prizadeval ubesediti, kaj počenja mati s tem, ko je, kakor je običajno, kratko malo predana svojemu otročičku.

Velikočesa se moramo še naučiti o tem, kakšni so otroci spočetka, in mogoče nam lahko to, kar bi radi zvedeli, povejo edinole matere.